

ประเพณีและการละเล่นพื้นเมืองในท้องที่ จังหวัดอุตรดิตถ์

ประเพณีและการละเล่นพื้นเมืองในท้องที่จังหวัดอุตรดิตถ์ มีทั้งที่เหมือนกับภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน เพราะว่าประชากรชาวอุตรดิตถ์ได้อพยพมาจากภาคเหนือก็มี ภาคอีสานก็มี ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงประเพณีและการละเล่นพื้นเมืองตามลำดับไป

ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

การทำบุญกลางบ้านนี้ มีเป็นบางท้องถิ่น มักจะทำกันเมื่อเสร็จงาน การทำไร่ไถนาแล้วประมาณปลายฤดูหนาว เมื่อว่างจากการทำไร่ทำนา เพื่อเป็นการขอความอยู่เย็นเป็นสุข เป็นศิริมงคลแก่หมู่บ้าน สุกแต่หัวหน้าของหมู่บ้านจะปรึกษากันคิดทำบุญกลางบ้าน ขึ้นนาน ๆ ครั้ง การกำหนดงานของชาวบ้าน จะนัดหมายบอกกล่าวกันไปทุกหลังคาเรือน นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธมนต์ และถวายอาหารแก่พระสงฆ์ โดยเลือกทำเลอันเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ซึ่งมีลานบริเวณกว้างพอสมควร แล้วจัดตั้งประรำที่พระนั่งสวดมนต์ ประดับตกแต่งด้วยธงกระดาษและใบมะพร้าว ต้นกล้วย บางแห่งก็ทำที่โรงเรียนประชาบาล ซึ่งมีบริเวณและอาคารใช้สำหรับพระนั่งสวดมนต์ที่อยู่แล้ว เริ่มตั้งด้วยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ เย็น ตอนเช้าถวายอาหารมือเช้าแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ให้แก่ผู้มาทำบุญโดยทั่วกัน แล้วเป็นเสร็จพิธีทำบุญกลางบ้าน

ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่

ในท้องที่จังหวัดอุตรดิตถ์มักมีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ความมุ่งหวังของเจ้าของบ้านที่มีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ก็เพื่อประกอบพิธีอันเป็นมงคล เพื่อความสุขสวัสดิ์มีชัย และเพื่อขับไล่สิ่งเลวร้ายไม่ให้มาล้ากลายเป็น เมื่อในโอกาสปลูกสร้างบ้านใหม่ขึ้นอยู่อาศัย หรือย้าย

๑ หน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดอุตรดิตถ์, หนองเค็ม.

บ้านไปขึ้นอยู่บ้านใหม่ จะเป็นการปลูกเองหรือบ้านเช่าอาศัยอยู่ก็ตาม วิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ นิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นแล้วถวายอาหารเช้า พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์พระปริต ประพรม นามนต์ให้เป็นศิริมงคล หรืออีกวิธีหนึ่ง นิมนต์พระมาสวดมนต์เช้า ถวายอาหารเช้า หรือ อาหารเพล แล้วแต่กำหนดและความสะดวก อาคารบ้านเรือนโยงด้วยสายสิญจน์^๑

ประเพณีทำบุญวันตรุษ

วันตรุษกำหนดเวลาตามจันทรคติ คือเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่ง ถือว่าเป็นปีเก่า ไปสิ้นตรุษในวันขึ้นค่ำเดือน ๕ ซึ่งถือว่าเป็นปีใหม่ สำหรับวันสงกรานต์ กำหนดวันตามสุริยคติ คือวันที่ ๑๓ เมษายน และมักจะเรียกรวมกันไปว่า “ตรุษสงกรานต์” วันตรุษและวันสงกรานต์บางปีเว้นระยะห่างกันมาก ก็มีการทำบุญเป็นสองขั้ว ถ้าปีใดวันตรุษ และวันสงกรานต์ห่างระยะกันเพียง ๒-๓ วัน หรือต่อกันพอดีซึ่งมีได้ในบางปีก็มี ทำบุญ ตักตอกันตลอดไปเป็นงานเดียว^๒ การทำบุญในวันตรุษนั้นมีการทำบุญตักบาตรในวัดและฟัง เทศน์ ไม่มีพิธีฉลอง หรือเล่นเหมือนวันสงกรานต์^๓

ประเพณีวันสงกรานต์

วันสงกรานต์ตามปกติมี ๓ วัน คือเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึงวันที่ ๑๕ เมษายน วันที่ ๑๓ เป็นวันต้น คือวันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ คือวันกลางเป็นเนา วันที่ ๑๕ คือ วันสุดท้ายเรียกว่าวันเถลิงศก เมื่อก่อนนี้บางปีสงกรานต์มี ๔ วัน คือตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึงวันที่ ๑๖ เมษายน วันอยู่กลางระหว่างวันต้นและวันสุดท้ายก็เป็นวันเนาเสีย ๒ วัน^๔

ประเพณีวันสงกรานต์ ประชาชนหยุดการงาน ไปทำบุญตักบาตรที่วัด ขนทราย เข้าวัด ก่อพระเจดีย์ทราย รดน้ำดำหัว ให้อาหารใหญ่ ปล่อยนกปล่อยปลา สรงน้ำพระที่วัด หลังจากพิธีสรงน้ำแล้วหนุ่มสาวก็เล่นสาดน้ำ รดน้ำ เล่นเกมส์พื้นเมืองต่างๆ เช่น ช่วงชัย รำมอญช้อนผ้า สะบ้ารำ สุกแต่ละท้องถิ่น แต่การเล่นพื้นเมืองในปัจจุบันจิตจางไปมาก

๑ เรื่องเดียวกัน.

๒ เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ถิ่นธรรมนิยมและประเพณีของไทย (พระนคร:บรรณาการ, ๒๕๐๘) น. ๑๕๔.

๓ หน่วยศึกษานานาชาติจังหวัดอุดรดิษฐ์, เรื่องเดิม.

๔ เสฐียรโกเศศ, เรื่องเดิม, น. ๖๕.

เพราะมันจะก่อการวิวาทกัน การเล่นสาดน้ำก็กลายเป็นเรื่องไม่สุจริต จนเป็นที่รำคาญของผู้ที่มีได้เล่นด้วย แต่เป็นผู้มีธุรกิจนอกบ้าน^๑

ประเพณีวันสงกรานต์ของชาวพื้นเมืองในจังหวัดอุตรดิตถ์มีแตกต่างไปจากที่กล่าวมาแล้ว คือในอำเภอท่าปาด กับอำเภอลับแลซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวต่อไป

ในท้องที่อำเภอท่าปาด ซึ่งพลเมืองเป็นชาวอีสานและหลวงพระบาง มีประเพณีวันสงกรานต์แปลกไปกว่าชาวพื้นเมืองทั่วไปคือ หลังจากพิธีวันสงกรานต์ ในวันที่ ๑๒, ๑๓, ๑๔ เมษายน ของทุกปีเสร็จแล้ว จะมีการเก็บดอกไม้ป่า ซึ่งมีอยู่ในฤดูเดือนเมษายน นำมาแต่งเป็นพุ่มดอกไม้รวมกัน แห่ไปถวายพระที่วัดตลอด ๑ เดือน ในระหว่างนี้ ถ้าเป็นวันพระจะมีการเตรียมจัดพุ่มดอกไม้เป็นพิเศษ โดยเอาขี้ผึ้งมาหล่อเป็นดอกไม้ และประดับเป็นพุ่มย้อมสีต่างๆ เรียกว่า “ดอกไม้ผึ้ง” แล้วนำดอกไม้ผึ้งไปถวายพระ ผู้เฒ่าผู้แก่จระรักษาศีล และนอนอยู่ที่วัดในวันพระนั้น^๒

ในท้องที่อำเภอลับแลตอนเหนือ มีการทำดอกไม้ผึ้งเช่นเดียวกัน เรียกว่า “ปราสาทผึ้ง” วิธีทำใช้มะละกอกที่สลักเป็นดอกดวงต่างๆ นั้น ตามรูปดอกไม้ที่ต้องการ แล้วนำมะละกอกที่สลักเป็นดอกดวงต่างๆ นั้น จุ่มลงในขี้ผึ้งที่ตั้งไฟเคี่ยวละลายเหลว จากนั้นก็ยกมะละกอกขึ้นเอาไปจุ่มในน้ำเย็น ขี้ผึ้งที่เข้าหุ้มมะละกอกในดอกดวงที่สลักไว้ จะหลุดออกเป็นดอกไม้ผึ้ง แล้วนำดอกไม้ผึ้งนั้นมาติดไม้ก้านเสียบกับต้นกล้วย หรือปราสาทที่ทำขึ้นนั้น ตกแต่งสวยงามแล้วเข้าชบวนแห่ ในปัจจุบันการทำปราสาทผึ้งก็จางไปมากแล้ว เนื่องจากมีวัสดุอื่นๆ เข้ามาแทนที่ เช่น กระดาษสี กระดาษเงิน กระดาษทอง เป็นต้น การทำปราสาทผึ้งนิยมทำกันในงานมงคล เช่น งานทอดกฐิน งานรับรองเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ เช่น ในคราวรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จประพาสเมืองอุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ ๒๓-๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๔^๔

นอกจากนี้ในท้องที่อำเภอลับแลสมัยก่อน ยังมีพิธีแห่บั้งไฟในงานสงกรานต์หรืองานที่สำคัญๆ อีกด้วย แต่อาจจะเนื่องจากบางครั้ง บั้งไฟที่จุดมักจะตกลงบนหลังคา แล้ว

๑ หน่วยศึกษานิสิตศึกษจังหวัดอุตรดิตถ์, เรื่องเดิม.
๒ เรื่องเดียวกัน.
๓ เรื่องเดียวกัน.
๔ ผู้ว่าราชการจังหวัด และคณะกรรมการจังหวัดอุตรดิตถ์, จังหวัดอุตรดิตถ์ (พระนคร : โรงพิมพ์อุดม, ๒๕๐๐) น. ๑๒.

ลูกใหม่ หรือบางทีก็ระเบิด เป็นอันตรายแก่ผู้อยู่ใกล้เคียง จึงทำให้ผู้คนพากันเซ็ดขยายต จึงค่อยๆ เล็กรากันไปเอง เขาทำสถานที่จุดทำเป็นร้านสูง มีเสา ๔ เสา คนจุดต้องขึ้นไปบนร้านนั้น และต้องทำที่กำบังตัว เพื่อปลอดภัยอันตรายจากไฟระเบิด เวลาจะนำไปจุดก็ต้องแหกกันเป็นขบวนใหญ่ มีฆ้องกลอง ประโคมกันครึกครื้น และผู้ร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน พระสงฆ์ตามวัดต่างๆ รู้วิธีทำบ้องไฟเป็นพิเศษและชอบทำประกวดประชันกัน ว่าของใครจุดดังดี หรือขึ้นดีกว่ากัน^๑

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเมืองลับแล เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้มีพระขบวนแห่บ้องไฟและปราสาทผึ้งด้วย ดังพระราชหัตถเลขาตอนหนึ่ง ดังนี้

“... เขาคึงพลับพลารับบนยอดเขา^๒ นั้น ซึ่งซุดเป็นรางน้ำเดินรอบเขา และมีทางขึ้นหลายสาย ขึ้นได้ด้วยม้า บนพลับพลานั้นแลเห็นแผ่นดินรอบคอบเป็นที่งดงามมาก ราษฎรได้ตั้งพระขบวนแห่บ้องไฟ แลปราสาทผึ้ง มีช้างในพระขบวนนั้นถึง ๒๕ เชือก...”^๓

แสดงว่า พิธีแห่บ้องไฟและการทำปราสาทผึ้ง มีนิยมทำกันในสมัยนั้น ในท้องที่อำเภอลับแล แต่ปัจจุบันหาดูได้ยากเสียแล้ว

ประเพณีสลากภัต

ประเพณีสลากภัตเป็นการทำบุญถวายของพระโคที่ไม่เจาะจง ให้พระจับสลาก เมื่อจับได้ตรงกับเลขของเจ้าภาพใด เจ้าภาพนั้นก็ถวาย^๑ นิยมทำกันในฤดูที่ผลไม้อุดมสมบูรณ์ ในระหว่างเดือน ๖ ถึงเดือน ๘ ในจังหวัดอุตรดิตถ์นิยมทำกันในฤดูผลไม้เมืองลับแลออกสู่ตลาดมีมะม่วง ทุเรียน เป็นต้น เมื่อถึงฤดูนี้ทายกวัดจะแจกฎีกาบอกบุญไปตามญาติโยมว่าจะมีสลากภัตในวันใด ซึ่งทายกแต่ละวัดเป็นผู้ดำเนินการไม่กำหนดตายตัวว่าจะต้องทำในวันเดียวกันทุกวัดบางท้องที่อาจจะมีมหรสพประกอบด้วย เช่น มีลิเก เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน การมีมหรสพได้ละเว้นไปเกือบหมด ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยโบราณ ประชาชนมีโอกาสดำรงงานวันเรี่ยวพักผ่อนหย่อนใจน้อยมาก จึงนิยมจัดให้มีขึ้น แต่ปัจจุบันก็กิจการบันเทิงพักผ่อนหย่อนใจ

๑ เรื่องเดียวกัน

๒ พระราชหัตถเลขาคราวเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ ในรัชกาลที่ ๕, น. ๔๑-๔๔.

๓ เปลื้อง ณ นคร พจนานุกรมฉบับทันสมัย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖) น. ๔๖๐.

แพร่หลายมากขึ้น ความจำเป็นมีงานมหรสพประกอบในวันนั้นจึงลดลงไป สำหรับของถวายพระ มักเป็นอาหารคาวหวานอย่างละตำรับ ซึ่งมักจะเป็นผลไม้ประจำฤดู เช่นมะม่วง ทุเรียน ส้ม ขนุน ของหวานอื่น ๆ พร้อมทั้งเครื่องไทยทานตามกำลังของตน^๑

ประเพณีการบวชในพุทธศาสนา

ในสมัยก่อนคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธเมื่อบุตรชายมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จะบวชตามบทบัญญัติของพุทธศาสนา แต่ในปัจจุบันการถือบวชเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีนั้น แล้วแต่ฐานะความเป็นอยู่และอาชีพการงาน เช่นมีฐานะยากจนหรือมีหน้าที่การงานบังคับ ผู้ที่เข้ารับราชการนั้นต้องขออนุญาตลาบวชเสียก่อนจึงจะบวชเป็นพระภิกษุได้ จึงทำให้การกำหนดบวชเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์เปลี่ยนแปลงไป การบวชบางคนไม่สามารถบวชอยู่ตลอดพรรษาได้ ก็บวช ๗ วัน ๑๕ วัน แล้วแต่เวลาว่างที่จะบวชได้แล้วก็ลาสิกขาบวชออกมา

ระยะเวลาที่ทำการบวชส่วนมากนิยมบวชในเดือน ๕ เดือน ๖ ถึงเดือน ๘ ก่อนเข้าพรรษา หรือให้ได้ระยะเข้าพรรษาพอดี และบวชศึกษาธรรมวินัยอยู่ตลอดฤดูเข้าพรรษา หากพระองค์ใดเลื่อมใสในการบวชก็อาจจะบวชต่อไปโดยไม่สึก แต่ถ้ามีความจำเป็นไม่สามารถอยู่ในสมณเพศต่อไปได้ ก็สึกออกมาประกอบอาชีพตามหน้าที่ของตนต่อไป^๒

การบวชจะเริ่มตั้งแต่ผู้บวชนำดอกไม้ธูปเทียนแพใส่พาน ไปทักเยวบอกกล่าวผู้ที่นับถือหรือวงศ์ญาติญาติ เรียกกันเป็นภาษาสามัญว่าลาบวช แล้วจัดการสมโภชเรียกว่าทำขวัญนาคก่อนวันบวช ๑ วัน ในวันทำขวัญนั้นผู้ที่บวชจะโกนหัว โกนคิ้ว โกนหนวด ตัดเล็บ แล้วแต่งกายโดยนุ่งจีบด้วยผ้ายกทอง ใส่เสื้อครุยปักทอง สไบเฉียงทางไหล่ซ้ายแขน ๑ แล้วไปนั่งยังหน้าโต๊ะบายศรีตามพิธีพราหมณ์ ผู้เฒ่าคนหนึ่งก็ตั้งต้นอ่านคำทำขวัญนาคขึ้นตามทำนอง รุ่งขึ้นถึงเวลาบวชเจ้านาค (คือผู้ที่จะบวช) ก็แต่งตัวอย่างวันวานไปวัดโดยมีขบวนแห่ด้วย เมื่อถึงวัดบิดาของเจ้านาคหรือผู้แทนก็รับแขนลูกชายจูงเข้าโบสถ์ แล้วส่งไตรครองให้เจ้านาค นาครับไตรแล้วก็ตรงเข้าไปส่งไตรถวายอุปัชฌาย์และกราบลง ๓ หน แล้วถวายดอกไม้ธูปเทียนกล่าวคำขอบรรพชา คือบวชเณร เมื่อครองผ้าเป็นเณรกลับเข้ามาถวายดอกไม้ธูปเทียน

๑ หน่วยศึกษานานเทศน์จังหวัดอุดรธานี, เรื่องเดิม

๒ เรื่องเดียวกัน

แก่พระกรรมวาจาจารย์ กล่าวคำขอสมานทานคือเพื่อรับศีล ๑๐ ของเนร จากนั้นพระอุปัชฌาย์ ก็สวมบาตรสะพายให้ แล้วพระกัศปจะชักใช้ไล่เสียงและสั่งสอนทั้งนอกที่ชุมนุมสงฆ์และในที่ ชุมนุมสงฆ์จากนั้นท่านกัศปก็ประกาศต่อคณะสงฆ์ว่าบุรุษผู้นี้เป็นผู้บริสุทธ์ เข้ามาขอ อุปสมบทแก่คณะสงฆ์ เมื่อไม่มีผู้ใดคัดค้านแล้วก็เป็นอันเป็นสงฆ์ต่อไป

สำหรับในท้องที่อำเภอลับแล มีประเพณีการบวชที่แตกต่างจากที่กล่าวมาแล้ว คือ โดยมากเจ้าภาพไม่ต้องลงทุนเท่าใดนัก เพราะมีผู้ช่วยเหลือกันมาก การช่วยเหลือชนิดนี้ เราเรียกกันว่า “ฮอมบุญ” คือว่าก่อนที่จะเข้าโบสถ์จะมีวิธีการนำผู้บวชไปโกนศีรษะที่วัด เสียก่อน ให้รับศีลห้าจากพระแล้ว แล้วเรียกผู้นั้นว่า “บ่อนาค” การแต่งตัวของบ่อนาค นุ่งผ้าจีบและห่มผ้าสไบเฉียง ประดับด้วยร่างกายด้วยของรูปพรรณตามสภาพแห่งฐานะ ครั้น แล้วก็นำบ่อนาคไปบ้านเจ้าภาพเพื่อเข้าพิธีที่ชาวบ้านเรียกว่า “โอม” การโอมของเขามีพิณพาทย์ บรรเลงตลอดเวลา ส่วนกรรมทรสพธำเจ้าภาพเป็นผู้สวดพัสตร์ไปจ้างเพลงบ้าง ดิเก ซอ มา เล่นเป็นการโอมนาค ในระหว่างที่ทำการนี้ บรรดาพวกพ้องและผู้ที่ยืนเคียงกันกับบ่อนาคและ เจ้าภาพก็พากันมาผูกข้อมือบ่อนาค มีพานซึ่งใส่ดอกไม้ธูปเทียนกับเงินตามแต่มีเงินส่งให้ บ่อนาคเพื่อได้ส่วนกุศลแห่งการอุปสมบทของบ่อนาค การผูกข้อมือบ่อนาคนี้เป็นเครื่องหมาย ความสามัคคีระหว่างเจ้าภาพกับพรรคพวกชาวบ้านได้เป็นอย่างดี มีใจกว้างขวางดูที่ว่ามีผู้มาผูก ข้อมือบ่อนาคเป็นจำนวนมาก การโอมทำอยู่ ๑ วัน ถึง ๒ วัน แล้วก็พากันแห่บ่อนาคไปอุปสมบท ที่โบสถ์รับการบวชเป็นพระภิกษุ สำหรับการแห่แห่นางรายเดินแห่แห่นเป็นขบวน บางราย แห่เป็นกระบวณเกวียน ขบวนม้าสุดแต่ความสะดวกและพอใจหามาได้ บ่อนาคที่เข้าโบสถ์ เป็นพระแล้วเรียก “ตุ” เมื่อบวชอยู่นานจนได้เป็นพระอธิการหรือถือตำแหน่งเจ้าอาวาสจะเรียก กันว่า “ครูบา” เมื่อสึกออกมาแล้วเรียกว่า “หนาน” หรือ “ป่หนาน” ปี่ คือ พิ

ประเพณีหล่อเทียนพรรษา

ประเพณีหล่อเทียนพรรษานี้จะทำเมื่อใกล้ถึงเวลาเข้าพรรษา สำหรับเทียนพรรษา เป็นเทียนขนาดใหญ่ต้องเป็นผู้มีฐานะดีจึงจะหล่อเทียนพรรษาไปถวายวัดตามลำพังได้ โดย

๑ พุทธศักราช ๒๕๓๓, หม่อมเจ้าหญิง พิธีของทุกคน (พระนคร : เกษมบรรณกิจ, ๒๕๓๓) น. ๒๕-๓๑.

๒ มณฑลเข็ญ, เรื่องเดิม, ๕๖-๕๗.

ปกติแล้วชาวบ้านมักนำสิ่งไปถวายพระตามกำลังทรัพย์ กำลังศรัทธา บางที่บางแห่งมีการรวมกำลังกันทั้งละแวกบ้านที่อยู่ใกล้วัดอาจเป็นวัดเดียว สองวัด หรือสามวัด เมื่อได้สิ่งพอแก่ความต้องการแล้ว พระท่านก็ทำพิธีหล่อเทียนพรรษา เล็กใหญ่ตามแต่จำนวนสิ่งของที่ชาวบ้านนำไปถวายแล้วตกแต่งเทียนอย่างประณีตสวยงาม มีการแห่แห่นำไปประดิษฐานไว้ในโบสถ์ พอเริ่มเข้าพรรษาก็มีการจุดเทียนพรรษาทุกคราวที่พระภิกษุสงฆ์ชุมนุมทำสังฆกรรมในโบสถ์ตลอดทั้งสามเดือน^๑

ปัจจุบันมีสถานศึกษาเช่นโรงเรียนต่าง ๆ จะหล่อเทียนพรรษาไปถวายวัด และยังมียุติยานที่หล่อเสร็จแล้วจำหน่ายแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่ไม่มีเวลาหล่อเทียนเพื่อจะได้ซื้อไปถวายวัดอีกด้วย

ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน

ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นประเพณีที่เริ่มทำกันตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ อันเป็นวันอาสาฬหบูชา ชาวบ้านจะจัดผ้าอาบน้ำฝนไปถวายพระที่วัด ซึ่งในการกระทำดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมกันทุกหมู่บ้าน^๒

ประเพณีวันเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษาคือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ส่วนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน คือวันอาสาฬหบูชา ชาวบ้านจะนำอาหารไปถวายพระพร้อมกันทั้งสองวัน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็เตรียมตัวเข้าวัดรักษาศีลตลอดพรรษาทุกวันธรรมสวนะ คือทุกวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ จนกระทั่งออกพรรษาจึงจะเลิกรักษาศีล บางวัดก็จัดสถานที่ให้ผู้เข่ารักษาศีลได้นอนอยู่ประจำวัดตลอดทั้งคืนในวันพระนั้น^๓

ประเพณีทานกัวยสลาก

เป็นประเพณีของชาวพื้นเมืองในอำเภอท่าปลา โดยกำหนดในระหว่างเข้าพรรษา

๑ ประกอบ ไซประการ วิวัฒนาการทางขนบประเพณีไทย ฯ (พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๑) น. ๑๔๖-๑๔๗.

๒ หน่วยงานเทศบาลนครจังหวัดอุตรดิตถ์, เรื่องเดิม.

๓ เรื่องเดียวกัน.

มีการนำเอาอาหารและผลไม้ ขนม และของใช้อื่น ๆ ใส่ชะลอมคนละมากน้อยตามฐานะไปถวายพระภิกษุในวัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยเขียนชื่ออุทิศส่วนกุศลใส่ชะลอมไปชื่อละหนึ่งชะลอม

ประเพณีทำบุญสารท

วันสารทคือวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ หรือวันสิ้นเดือน ๑๐ ชาวบ้านจะนำอาหารพร้อมทั้งกระยาสารทและกล้วยไข่ไปตักบาตรกันทั่ววัด แต่ก่อนนี้เมื่อใกล้วันสารทชาวบ้านจะกวานขนมเรียกว่า “กระยาสารท” กันทุกบ้านไม่มีใครมีใครเว้น แต่เดี๋ยวนี้ในกรุงไม่ต้องทำเอง เพราะมีขายสะดวกดี กระยาสารทคือข้าวเม่า ข้าวตอก ถั่วงา และมะพร้าวกวานกับน้ำตาลให้เหนียวเหนียวเคาะติดกันเป็นปึก เมื่อชาวบ้านกวานกระยาสารทเสร็จแล้ว ก็จัดแบ่งเป็นส่วน ๆ แล้วเอาใบตองห่อ เพื่อนำไปตักบาตรถวายพระในวันสารททางวัดจะนำบาตรมาตั้งเรียงแถวในศาลาบาตร ชาวบ้านก็จะนำห่อกระยาสารทใส่ลงไปในบาตร มีเด็กลูกศิษย์วัดคอยระวังอยู่ถ้าบาตรไหนเต็ม เป็นหน้าที่ของใครก็ถ่ายลงกระบุงสุ่มรวม ๆ กัน ถ้ามีคนทำบุญกันมาก พระองค์หนึ่งก็ได้กระยาสารทที่เขาใส่บาตรตั้งหลายกระบุง ส่วนข้าวและสารวัคค้อนชาวบ้านก็มักนำเอาขึ้นไปถวายพระบนกุฏิ เพราะถือว่าตักบาตรกระยาสารท ไม่ใช่ตักบาตรข้าว แต่ถ้าต้องการความสะดวกก็ตักบาตรข้าวและตักบาตรกระยาสารทรวมกันไม่ได้แยกกันก็มี เมื่อชาวบ้านตักบาตรเสร็จก็กวาดน้ำอุทิศให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถือกันว่า ถ้าไม่ได้ทำบุญตักบาตรกระยาสารท ผีป่ย่าตายายที่ตายไปจะได้รับความเดือดร้อนอด ๆ อดยาก ๆ เท่ากับลูกหลานที่อยู่หลังขาดกตัญญูต่อบุพการี ส่วนพระสงฆ์รับบาตรกระยาสารทในวันนั้นแล้วเมื่อฉันจังหันเสร็จก็ฉันกระยาสารทเป็นของหวาน เพราะของหวานอย่างอื่นไม่มีถวายกันในวันนั้น นอกจากกล้วยสุกโดยเฉพาะกล้วยไข่สำหรับฉันรวมไปกับกระยาสารท ฝ่ายชาวบ้านเมื่อตักบาตรแล้วก็แจกจ่ายให้เป็นกระยาสารทที่เหลือจากทำบุญ และเป็นของที่ตนกวานเองทำเองแก่เพื่อนบ้านร้านค้า เป็นการแลกเปลี่ยนรสกระยาสารทดีหรือไม่ดี จะเห็นได้ว่าแต่ก่อนนั้นไม่ว่าจะทำอะไรชาวบ้านมักจะทำกันเองทั้งนั้นจะไปจ้างคนอื่นหรือไปซื้อหากก็ไม่มีเหมือนอย่างทุกวันนี้ ด้วยไม่มีใครรับจ้างหรือไม่มีใครทำขาย เพราะฉะนั้นเมื่อใครทำอะไรขึ้น ก็แบ่งปัน

• เรื่องเดียวกัน.

เมื่อแผ่แก่ชาวบ้าน ได้มีส่วนรับประโยชน์ ด้วยเหตุนี้คนแต่ก่อนไม่ว่าบ้านไหนเมื่อต้องการทำอะไรก็ทำกันเอง ถ้าเป็นสิ่งที่เลือบ่ากว่าแรงก็บอกแขกแบกหามร่วมแรงร่วมกำลังถ้อยทีถ้อยอาศัยกันด้วยความเต็มใจ

ประเพณีเทศน์มหาชาติ

เป็นประเพณีที่มีประจำทุกปีทุกวัดในหมู่บ้านในระหว่างเดือน ๑๑ ก่อนออกพรรษา แต่ในท้องที่อำเภอลับแลบางแห่ง การมีเทศน์มหาชาติมีแปลกออกไป คือนิยมให้มีเทศน์สองจบ เมื่อเทศน์จบ ๑๓ กัณฑ์แล้วจะเริ่มตั้งต้นใหม่ และประชาชนมีความเชื่อถือกันว่าถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์จบทุกกัณฑ์แล้ว จะได้รับอานิสงส์ยิ่งใหญ่ตายแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์

ผู้มีศรัทธาจะต้องเตรียมเครื่องกัณฑ์เทศน์ทุก ๆ กัณฑ์ ทำเครื่องบูชา ดอกไม้ ธงกระดาษกรบจำนวน ๑๐๐๐ คาถา และต้องไปนอนอยู่วัดรักษาศีลจนกว่าจะจบ ซึ่งต้องใช้เวลา ๑ วัน ๑ คืน จึงจะจบ ๑๐๐๐ คาถา เมื่อถึงกำหนดมีเทศน์มหาชาติ ทางวัดจะบอกบุญชาวบ้านใกล้เคียงมาตบแต่งศาลาวัด ธรรมชาติเทศน์ด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ธงทิวต่าง ๆ และมีภาพพระพุทธรูปเจ้าเกี่ยวกับพุทธประวัติ ๑๓ กัณฑ์ แขนงห้อยแสดงไว้บนศาลาวัดประตูทางเข้า กัณฑ์ฉัตร เสาทำด้วยไม้ไผ่มีฉัตร ๗ ชั้น ๘ ชั้น ทำด้วยกระดาษสี ตบแต่งแสดงว่าที่วัดจะมีเทศน์มหาชาติ

บรรดาเจ้าของกัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์ จะทำกระดาษใหญ่ใส่ของใช้ ผลไม้ ขนม นมเนย และเงินทำบุญแขวนห้อยเป็นธงฉัตร สุกแต่จะแต่งให้สวยงาม แห่แหงกันเอิกเกริก เบิกบานใจมาที่วัดเพื่อกัณฑ์เทศน์ของตน ในสมัยโบราณ กัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์ จะมีเจ้าของจองแต่ผู้เดียว จึงประกวดประชันกัน แต่ในปัจจุบัน ทางวัดจะจัดไปในการต้องการเงินบำรุงวัด กัณฑ์เทศน์กัณฑ์หนึ่งจะแจกจ่ายไปหลายเจ้าของ นับเป็นสิบ ๆ ราย จึงไม่ทำกันเอิกเกริกนัก มักจะมีดอกไม้ธูปเทียนประจำชั้น และเงินทองที่จะบริจาคใส่ขันมาเท่านั้น บางรายมีความจำเป็นมาไม่ได้ ก็ส่งแต่เงินมาถวายวัดแทน

ในท้องที่อำเภอลับแลยังมีสิ่งของถวายวัดอยู่ตามประเพณีพื้นบ้าน เช่น หมอน

๑ เสฐียรโกเศศ, เรืองเดิม, น. ๓๗๐-๓๗๔.

ที่นอน ของใช้ และผลไม้ ซึ่งเมื่อออกพรรษาแล้ว พระจะสึกก็จะได้นำสิ่งของที่เขากวายนั้น ไปไว้ใช้เป็นที่นอน^๑

ประเพณีวันออกพรรษา

วันออกพรรษตรงกับวันแรมค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันที่กำลังจะหมดฤดูฝน และในวันออกพรรษานี้เป็นวันตักบาตรเทโว อันเป็นวันที่พุทธบริษัทถือกันว่าเป็น “วันเทโวโรหณะ” คือวันพระเจ้าเบ็ช้โลกอ้นถือเป็นประเพณีปฏิบัติกันมาแต่โบราณกาลในประเทศอินเดีย และต่อมาได้แพร่เข้าสู่เมืองไทยจนเป็นประเพณีประจำปีสืบต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้^๒

สำหรับการตักบาตรเทโวของชาวเมืองอุตรดิตถ์ จัดร่วมกับเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ เป็นการจัดที่ใหญโต ซึ่งจะนิมนต์พระรับบาตรเป็นจำนวนร้อย ๆ และรับบาตรทั่วตลาดจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งนับเป็นประเพณีทางเหนือที่หาๆ ได้ยาก^๓ สำหรับก่อนวันออกพรรษา ๑ วัน คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ที่วัดบรมธาตุทุ่งยั้ง อำเภอลับแล มีเทศน์มหาชาติ จะมีหญิงทำพวงมาลัยไปถวายพระเป็นการเสี่ยงทายเนื้อคู่ตามตำนานในเรื่องสังข์ทองด้วย

ประเพณีการทอดกฐิน

การทอดกฐินมีกำหนดระยะเวลาตั้งแต่วันแรมค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ มีกำหนด ๑ เดือนภายหลังจากออกพรรษาแล้ว การทอดกฐิน เป็นการถวายผ้ากฐินแก่พระสงฆ์ (สำหรับผ้ากฐินเป็นผ้าสบง ผ้าจีวร ผ้าสังฆาฏิผืนใดผืนหนึ่งในสามผืนนี้ เพื่อให้พระอธิษฐานเป็นผ้ากฐิน นอกจากผ้ากฐินแล้วยังมีสิ่งของที่ถวายพร้อมผ้ากฐินเรียกว่าบริวารกฐินอีกด้วย) ผู้ถวายว่าคำถวายกฐิน แล้วเอาผ้ากฐินวางตรงหน้าอาสนสงฆ์ไม่ต้องประเคน สำหรับจำนวนพระสงฆ์ที่รับกฐินนั้นอย่างน้อย ๕ รูป และจำพรรษาอยู่ในวัดนั้น เมื่อพระสงฆ์ได้รับกฐินแล้วก็จะครองผ้ากฐินในวันเดียวกันนั้น เรียกว่า “กรานกฐิน”^๔

การทอดกฐินนี้ผู้ใดหรือหมู่คณะใดจะทอดกฐินต้องไปประกาศของทอดกฐิน ณ ที่

๑ หน่วยศึกษานานาชาติจังหวัดอุตรดิตถ์, เรื่องเดิม.

๒ ฉันท สวรรณบุญ. “ตักบาตรเทโว ฯ” อ.ส.ท. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ เดือนกันยายน ๒๕๒๑, น. ๓๖.

๓ คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน ฯ, เรื่องเดิม, น. ๕.

๔ เปลื้อง, เรื่องเดิม, น. ๒.

วัดนั้นก่อน เมื่อมีผู้จองไว้แล้วผู้ใดจะไปทอดซ้ำอีกมิได้ แต่จะรวมทำบุญทอดกฐินด้วยกัน เป็นอันหนึ่งส่วนหนึ่ง ผู้จองกฐินจะต้องปิดป้ายประกาศล่วงหน้าตั้งแต่ระหว่างเข้าพรรษาให้ผู้อื่น ได้ทราบ เมื่อก่อนถึงกำหนดวันนำกฐินมาทอดก็จะจัดเครื่องไตรจีวรและสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ ทั้งเป็นองค์กฐิน มีชบวนแห่บอกบุญเรียไร้ไปบริเวณใกล้และไกลเพื่อให้บริจาคทำบุญร่วมกัน ทางวัดนอกจากจะนิมนต์พระรูปใดเป็นผู้กรานกฐินแล้ว เจ้ากฐินยังถวายเงินที่รวบรวมมาได้ จากการบริจาคถวายวัด เป็นการบำรุงปฏิสังขรณ์วัดวาอารามไว้ต่อไป การทอดกฐินทุกวันนี้ จึงหนักไปทางบอกบุญเรียไร้หาเงินเข้าวัดไปแทน เมื่อดึงตุกทอดกฐินชาวอุตรดิตถ์จะถือว่าเป็นกาลแห่งคนบริจาคทำบุญตลอด ๑ เดือน

ประเพณีการทอดผ้าป่า

การทอดผ้าป่าจะเริ่มกระทำตั้งแต่หมดเขตทอดกฐินเรื่อยไป การทอดผ้าป่า เป็นผ้าที่ทยากทอดบังสกุลไว้ ตามปกติเจ้าภาพจะเอาผ้าพาดไว้บนกิ่งไม้แล้วหลบไป พระรูปใด มาพบเข้าก็ชักเอาไป^๑

เดิมทีเดียวการทอดผ้าป่าที่ปฏิบัติกันอยู่ในจังหวัดอุตรดิตถ์นั้น การทอดผ้าป่าจะจัดขึ้นเพื่อการทำบุญอุทิศส่วนกุศลอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งจะทำการทอดผ้าป่าให้แก่วัดที่มีผู้มีใจไปจองทอดกฐินไว้ เมื่อพ้นระยะเวลาของทอดกฐินไปแล้วปรากฏว่าวัดใดยังมีผู้มีใจไปทอดกฐิน ชาวบ้านก็จะบอกกล่าวกันไป และบอกบุญร่วมกันจัดเป็นผ้าป่าสามัคคีขึ้นมากหรือน้อย ตามกำลังศรัทธา และหัวหน้าผู้บอกบุญนำไปทอดตามวัดต่าง ๆ คราวละหลาย ๆ วัด ปัจจุบันการทอดผ้าป่ากำลังกลายเป็นการบอกบุญเรียไร้แบบการทอดกฐินไปแล้ว โดยเรียไร้สร้างโบสถ์ วิหารศาลาการเปรียญหรือบูรณะซ่อมแซม ก็เอาการทอดผ้าป่าขึ้นมาแทนแทนไปเรียไร้รอบบ้าน รอบเมือง ผู้ศรัทธาบริจาคมาก็รวมเงินไปถวายวัด การทอดผ้าป่าจึงกลายเป็นการเดิมดั่งนี้^๒

ประเพณีโอยทานหรืออวยทาน

เหมือนกับพิธีทวงกระเจาดคือทำเป็นที่สูงขึ้นไปเหมือนเกยช้าง สำหรับเป็นที่ทิ้งของลงมาพอถึงเวลาก็นำข้าวของเช่น มะกรูด มะนาว ซึ่งมีสติกหรือสลากฝังไว้ข้างในขึ้นไปบน

๑ หน่วยศึกษานิตยเทศกัจังหวัดอุตรดิตถ์, เรื่องเดิม.

๒ หน่วยนิตยเทศกัจังหวัดอุตรดิตถ์, เรื่องเดิม.

ร้าน แล้วไปรยลงมาให้ประชาชนแย่งชิงกัน ใครแย่งชิงได้สลากเลขเท่าใด ก็นำไปแลกของ
เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เจ้าภาพและเพื่อนบ้านจัดมารวม (นำมารวมกัน) ในวันอุ้ม (คือวันเตรียม
งานหรือวันโกน) พิธีนี้นิยมทำกันในงานกฐินหรืองานศพ^๑

ประเพณีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า

ประเพณีนี้จัดที่วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล เริ่มงานวันขึ้น
๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน ก่อนงานชาวตำบล
ทุ่งยั้งจะจัดทำพระพุทธรูปจำลอง โดยใช้ไม้ทำพระเศียรและพระกร ส่วนพระวรกายใช้ไม้ไผ่
สานทำเป็นโครง บิดกระดาษ ทาสี ครองจีวร ครบตามอัฐบริวาร ประทับในท่าสี่เสียด้าน
เหมือนกับพระพุทธเจ้าประทับขณะปรินิพพาน ชาวบ้านจะตั้งพระศพไว้เป็นเวลา ๙ วัน ใน
ระหว่างตั้งพระศพจะมีการสวดพระอภิธรรมทุกคืน จนกระทั่งถึงวันถวายพระเพลิงศพ จะนำ
พระศพแห่รอบพระวิหาร เสร็จแล้วจะนำพระศพไปตั้งที่พระเมรุที่จัดทำไว้หน้าพระวิหารวัด
พระบรมธาตุทุ่งยั้งนอกกำแพงแก้ว จากนั้นจะเป็นพิธีเคาพพระศพ การเคาพพระศพจะมี
ชาวตำบลทุ่งยั้งแต่งตัวเป็นเทวดา นางฟ้า พราหมณ์ ส่วนสาวกของพระพุทธเจ้านั้นจะนิมนต์
พระวัดใกล้เคียงไปร่วมเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าตั้งเช่นในสมัยพุทธกาล จากนั้นก็จะกระทำ
พิธีถวายพระเพลิง ซึ่งได้กระทำตามพระพุทธประวัติ แต่จุดเพลิงไม่ติดเพราะสาวกองค์สุดท้าย
ยังไม่มาถึง เมื่อสาวกองค์สุดท้ายมาถึงก็เข้าไปถวายบังคมพระศพเสร็จแล้วไฟจึงติด สำหรับ
ระยะเวลาระหว่างตั้งศพถึง ๙ วันนั้น จะมีการทำบุญตักบาตรเป็นประจำทุกวันทั้งเช้าและเพล
มีประชาชนมาร่วมงานนี้จำนวนมาก กลางคืนจะมีมหรสพให้ชมตลอดงาน สำหรับเงินที่มีผู้
บริจาคเมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้ว จะถวายแก่วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้งทั้งหมด^๒ ประเพณีนี้ได้จัดติดต่อกัน
มาประมาณ ๑๓๓ ครั้งแล้ว

ประเพณีการลอยกระทง

วันลอยกระทงคือวันเพ็ญเดือน ๑๒ หรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ชาวบ้านจะจัดทำกระทง
ด้วยใบตองกล้วยปิ้งรูปเทียนแล้วจุดไฟปล่อยให้ลอยน้ำไปในเวลาค่ำคืน แต่ก่อนนั้นในกระทง
มักมีเงินปลีกใส่ไปด้วยอัฐหนึ่งหรือโพหนึ่ง คือ ๒ อัฐ แล้วแต่ใครจะสมัคร ซึ่งสมัยก่อนยัง

๑ ผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์, เรื่องเดิม น ๑๒.

๒ คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนฯ, เรื่องเดิม น ๑๔.

ใช้อัฐและไฟเป็นเงินปลี๊ก ถ้าเป็นสมัยนี้ก็ใช้สตางค์ (อัฐหนึ่งเท่ากับสตางค์ครึ่ง) และบางทีก็มีหมากพลูใส่ไปด้วยคำหนึ่ง กระถงสำหรับลอยนั้นชาวบ้านมักเย็บทำเองด้วยใบตอง เย็บเป็นรูปกลม ๆ มีขนาดเล็กใหญ่เพียงไรแล้วแต่จะทำ ที่ชอบกระถงมักเย็บใบตองทำเป็นรูปกรวยปลายแหลมขนาดเล็ก ๆ เป็นแถว เสริมปากกระถงโดยรอบกระถงอย่างนี้เรียกว่ากระถงเจิมถือกันว่าเป็นกระถงอย่างดี บางทีก็ไม่ใช้กระถงใบตอง แต่ใช้กาบใบต้นพลับพลึง เอามาเย็บเป็นกระถงแทน มีสีขาวแปลกตากว่ากระถงใบตอง ที่ทำด้วยใบตองและกาบใบต้นพลับพลึงปนกันก็มี ที่กระถงนั้นมักรูป ๔ ดอกเป็นระยะรอบกระถงแล้วมีเทียนเล่มเดียวเสียบไม้ปักกลางกระถง กระถงเจิมที่กล่าวนี้ถ้าทำไม่เป็นก็ไปซื้อที่ตลาดเพราะเขาทำไว้ขายในหน้าลอยกระถง ที่ทำด้วยกระดาษสีเป็นรูปดอกบัวบานก็มี ซึ่งจะมีผู้ซื้อมันเป็นส่วนมากในปัจจุบัน การลอยกระถงนั้นก็นำกระถงไปที่ทำน้ำหรือข้างตลิ่งซึ่งมีน้ำกำลังเจิ่ง โดยมากผู้ที่ไปลอยมักเป็นผู้หญิงมีอายุ มีเด็กซึ่งเป็นลูกหลานตามมา เมื่อจุกธูปเทียนที่กระถงแล้วก็ปล่อยให้กระถงลอยไป บางคนก็ยกมือไหว้กล่าวคำเบา ๆ หรือนึกอยู่ในใจขอขมาลาโทษแม่คงคา ลงท้ายขอพรจากแม่คงคาให้ตนเองมีความสุขความเจริญ แต่ตามปกติแล้วไม่มีใครมีใครไหว้กันก็คนนอกจากคนแก่ ๆ เฒ่า ๆ หรือเด็ก ๆ ซึ่งทำตามผู้ใหญ่สอน ปล่อยให้กระถงให้ลอยไปแล้ว พวกเด็ก ๆ ก็เฝ้ามองดูด้วยความว่าเรงดีใจจนกระทั่งลอยไปลับตาแล้วจึงกลับบ้าน^๑

ปัจจุบันนี้ตามสถานการศึกษาใหญ่ ๆ เช่น วิทยาลัยครู โรงเรียนต่าง ๆ มักจะให้นักเรียนทำกระถงประกวดกัน ซึ่งเป็นกระถงขนาดใหญ่พอสมควร บางทีก็ลอยกระถงกันในสระน้ำของสถานศึกษานั้น ๆ

ประเพณีการแต่งงาน

ประเพณีโบราณชายจะแต่งงานได้ต้องบวชเรียนเสียก่อน แต่ปัจจุบันไม่เคร่งครัดนัก ชายเมื่อชอบพอรหญิงสาวผู้ใดแล้วและบิดามารดาเห็นสมควรก็จะจัดเฒ่าแก่ไปเจรจาสู่ขอ ซึ่งเฒ่าแก่จะเป็นบุคคลผู้มีอายุชวาวุโสเป็นที่นับถือและเชื่อถือได้ เป็นคู่สามีภรรยาที่อยู่กันโดยปกติสุขเป็นผู้ไปเจรจาสู่ขอ เมื่อฝ่ายหญิงพอใจเจรจาทกลงด้วยจึงตกลงกันในเรื่องการหมั้นตามฐานะของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยถือเอeligงามยามตามที่กำหนดไว้ตามประเพณี ของหมั้นจะ

๑ เสฐียรโกเศศ วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย (พระนคร : กลังวิทยา, ๒๕๑๔) น. ๓๑๐-๓๑๒.

เป็นแหวนเพชร ทองคำ เข็มขัดทองหรือทองรูปพรรณอื่น ๆ ตามแต่จะตกลงกันมากน้อยตามฐานะของชายหรือหญิง โดยเฉพาะบุคคลชั้นกลาง ชั้นสูง ในเมืองมักนิยมใช้แหวนหมั้น จะเป็นแหวนเพชรหรือแหวนทองคำตามแต่จะตกลงหรือฝ่ายหญิงนิยม ส่วนในชนบทนิยมใช้ทองคำมากกว่าแหวนเพชร เป็นสายสร้อยหรือเข็มขัดทองเป็นต้น

เมื่อได้ฤกษ์ฝ่ายชายต้องจัดขันหมากหมั้น โดยให้มีหมากพลูและแหวนหรือทองคำตามทีตกลงกัน และมีผาดขนมห่างๆ แห่ขันหมากไปที่บ้านฝ่ายหญิง ทางผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจัดเก้าอี้เก้าอี้คอยรับขันหมากหมั้นและจัดข้าวปลาอาหาร ไข่เลี้ยงแขกสายของตนและฝ่ายเจ้าบ่าวที่มาเป็นพยานในการหมั้น ซึ่งฝ่ายชายจะต้องมอบของหมั้นต่อหน้าแขก ถ้าเป็นแหวนหมั้นก็ทำพิธีสวมแหวนหมั้นโดยให้เจ้าบ่าวเป็นผู้สวมให้แก่เจ้าสาวเป็นเสร็จพิธี ของหมั้นนี้ฝ่ายเจ้าสาวจะต้องเก็บรักษาไว้ ถ้าฝ่ายหญิงผิดสัญญาไม่แต่งงานด้วยฝ่ายชายจะเรียกของหมั้นคืนทันที ระยะเวลาของการหมั้นแล้วแต่ทางฝ่ายเจ้าสาวจะกำหนด เช่น ระยะเวลา ๓ เดือน ๖ เดือนหรือเป็นปี แต่ปัจจุบันไม่นิยมการหมั้นนานเกินควร บางพิธีหมั้นแล้วก็ทำแต่งงานเลยเป็นการรวบรัดเหมาะสมกับในปัจจุบัน หญิงชายจะมีโอกาสทำความรู้จักและผูกสมักรักกันก่อนจนเกิดความมั่นใจแล้วจึงไปสู่ขอแต่งงานกัน ในสังคมปัจจุบันเปิดโอกาสให้ชายหญิงได้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องหมั้นไว้นานๆ ลดน้อยลง นอกจากนั้นอาจจะได้เสียกันก่อนถึงวันเข้าพิธีแต่งงานทำให้ต้องทำพิธีแต่งงานเสียก่อนกำหนดเป็นต้น

เมื่อก่อนจะถึงพิธีแต่งงาน ฝ่ายชายมักจะต้องเตรียมปลุกเรือนหอให้เสร็จทันวันแต่งงาน ในปัจจุบันเรือนหอไม่เป็นข้อบังคับในพิธีแต่งงานเกินไปนัก ความจำเป็นและฐานะของเจ้าบ่าวไม่สามารถจะสร้างเรือนหอใกล้เคียงแก่อาชีพ จะใช้บ้านเช่า บ้านบิดามารดาเป็นที่อาศัยอยู่แทนเรือนหอก่อนก็ได้ สุดแต่จะเป็นข้อตกลงกัน แต่ถ้าฝ่ายชายมีฐานะดีเขาจะปลุกเรือนหอให้เสร็จก่อน จึงกำหนดวันแต่งงาน

วันแต่งงาน จะเริ่มจากวันสุกดิบก่อนคือฝ่ายชายเตรียมจัดขันหมาก มีขันหมากเอก ๑ ขัน ขันหมากรอง ๒ ขัน ขันหมากเอกใส่ข้าวสารหมากพลูใช้เทียบห่มด้วยผ้า ขันหมากรองใส่เงินสินสอด ถัวงา ข้าว ใบเงิน ใบทอง ผ้าไหว้บิดามารดา ผ้าไหว้ปู่ย่าตายาย จัดก็คู่แล้วแต่จะตกลงกัน ส่วนเงินสินสอดนั้นนิยมใส่ให้เกินกว่าที่ตกลง ถือเป็นเคล็ดว่าเป็นเงินนอก เมื่ออยู่ร่วมกันจะมีทรัพย์สินเงินทองงอกงามขึ้น นอกนั้นก็ผาดหมู ขนมห เป็ดไก่ ไม่จำกัด

การแห่ขบวนขันหมาก จะแห่ถึงบ้านเจ้าสาวโดยบ้านเจ้าสาวมีการขันประตู่ มี ประตู่เงินประตู่ทองประตู่แก้ว จะผ่านเข้าประตู่ใดได้จะต้องมีค่าผ่านประตู่เป็นเงินตก เป็น ธรรมเนียมเจ้าบ่าวจะต้องเตรียมเงินมาไว้ด้วย เป็นค่าผ่านประตู่ มากน้อยสุดแต่จะให้พอเหมาะ พอควร เมื่อขันหมากถึงบ้านเจ้าสาว เฒ่าแก่ทั้งสองฝ่ายตรวจขันหมาก เมื่อเป็นที่ถูกต้อง แล้วก็จัดอาหารมาเลี้ยงดูกัน

สำหรับ พิธีรดน้ำในวันแต่งงานนั้น แล้วแต่ฤกษ์จะเป็นเช้าหรือบ่ายหรือเย็น แต่ จะมีพิธีสงฆ์เสียก่อน มักจะเป็นก่อนเพลหรือถวายอาหารเช้าแก่พระสงฆ์แล้ว บางแห่งจัดพิธี รดน้ำ ๒ ครั้ง ครั้งแรกพิธีตามฤกษ์ที่บ้านเฉพะญาติพี่น้อง หลังจากเลี้ยงพระสงฆ์แล้ว แต่ ตอนบ่ายสำหรับเชิญแขกหรือท้าวๆ ไป หลังจากพิธีรดน้ำแล้ว จัดเลี้ยงอาหารด้วย

พิธีรดน้ำในชนบทแบบโบราณ เมื่อนิมิตต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์แล้ว และพระสงฆ์จะรดน้ำก่อนแต่งงานก่อน เสร็จแล้วเพื่อนเจ้าบ่าวและเจ้าสาว และญาติพี่น้องจะใช้ ขันใหญ่ตักน้ำมนต์ในโอ่งที่เตรียมไว้สาตกันเปียกโชกทั้งตัวเจ้าบ่าวและเจ้าสาว ตลอดจนเพื่อน และแขกที่มาในงานนี้ เป็นที่สนุกสนาน ยังมีอยู่บ้างในชนบท

ส่วนพิธีรดน้ำในปัจจุบันนี้ ใช้น้ำมนต์มาใส่ในหอยสังข์ ราคีมือที่พนมอยู่ของ คู่บ่าวสาว และให้ศีลให้พร เรียกว่ารดน้ำสังข์ โดยให้คู่บ่าวสาวนั่งอยู่บนตั่ง ผู้เป็นประธาน ในพิธีสวมมาลัยให้คู่บ่าวสาว แล้วสวมมงคลแฝดบนศีรษะชายหญิง แล้วเจิมหน้าคู่บ่าวสาว ประธานเป็นผู้รดน้ำสังข์ก่อนแล้วจึงเชิญแขกหรือญาติพี่น้องรดน้ำสังข์เป็นลำดับไป เมื่อแขก รดน้ำสังข์เสร็จแล้ว จึงถอดมงคลออกเป็นอันเสร็จพิธี เจ้าบ่าวสาวออกมาขอบคุณและแจกของ ชำร่วย ถ้ามีการเชิญแขกนั้นรับประทานอาหารด้วย เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะไปขอบคุณแขกหรือ และแจกของชำร่วยในเวลารับประทานอาหาร และมีการกล่าวอวยชัยให้พรกันในงานเลี้ยงให้ แก่คู่บ่าวสาว

การส่งตัวเจ้าสาวเข้เรือนหอ นั้น เมื่อหมดพิธีจากการรับประทานอาหารแล้ว เป็นฤกษ์ส่งตัวเจ้าสาวให้แก่เจ้าบ่าว ซึ่งมักจะเป็นตอนค่ำ หลังจากพิธีเลี้ยงอาหารแล้ว จะมี พิธีปูที่นอน ใหว่ผ้าบ้านผีเรือน และส่งตัวเจ้าสาวเข้าห้อง บนที่นอนจะมีเคล็ด เช่นเอาลูกฟัก หิน และถั่ววาง ห่อวางไว้บนที่นอน มีความหมายว่า จงใจเย็นเหมือนฟัก น้ำใจหนักเหมือน หิน และเจริญรวดเร็วเหมือนถั่ววาง พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะอบรมส่งสอนลูกสาว คู่บ่าวสาวเมื่อรับ

คำสั่งสอนแล้ว จะก้มลงกราบ ผู้ใหญ่ก็จะออกไปเฒ่าแก่จะจัดให้ชายหญิงขึ้นนอนคู่กันบนเตียง ให้หญิงอยู่ซ้ายชายอยู่ขวา ให้ชายขึ้นไปนอนก่อน แล้วให้เจ้าสาวกราบที่เท้าเจ้าบ่าวก่อน แล้วจึงให้ขึ้นนอนคู่บนเตียง เป็นอันเสร็จพิธีส่งตัวเจ้าสาว และจะพากันกลับออกไปจากห้องคู่บ่าวสาวจะออกจากห้องไม่ได้ในคืนนั้น ในวันส่งตัวนี้ บางทีเจ้าบ่าวจะจัดให้มีมโหรีกล่อมหอ เมื่อเป็นเช่นนั้นแขกเหรื่อก็จะร่วมวงกับการเลี้ยง และฟังดนตรีต่อไปสมควรแก่เวลา โดยปกติไม่ตีกนกเป็นเสร็จพิธีการแต่งงาน^๑

ในท้องที่อำเภอลับแล มีประเพณีเพิ่มเติมหลังจากการแต่งงานแล้ว คือ การไขว่หมาก การขอขมาและการห่มผ้า สำหรับ การไขว่หมาก จะทำเมื่อครบสามวันที่คู่บ่าวสาวอยู่กินกันแล้ว เจ้าสาวจะต้องหาหมาก ๕ ห้ว (หมากห้วคือหมากที่ร้อยด้วยเชือกยาวประมาณ ๑ ศอกรวมกัน ๑๐ เชือก เรียกว่า ๑ ห้ว) กับพลูอีก ๑๐ มัด พร้อมด้วยไม้รูปเทียนให้พี่น้องฝ่ายตนไปที่บ้านเจ้าบ่าว เพื่อทำการเซ่นไหว้ผีฝ่ายเจ้าบ่าว การกระทำดังกล่าวมานี้เรียกว่า “ไขว่หมาก” ส่วน การขอขมา จะนับเวลาต่อไปจากการไขว่หมากได้ ๑๐ วัน หรือ ๑๕ วัน ฝ่ายเจ้าสาวจะต้องทำขนม ๒ สิ่ง หรือ ๓ สิ่ง ชนิดนิยมทำนั้น โดยมากมักเป็นขนมต้มแดง-ขนมต้มขาว ส่วนมากจัดไปให้แม่ของสามี การนี้เรียกว่า “ลูกไปเพื่อไหว้แม่ผัว” ความหมายคือลูกสะใภ้ทำการไหว้แม่ผัว ฝ่ายบิดามารดาของเจ้าบ่าวจึงให้พร พร้อมด้วยสิ่งของเครื่องใช้กับเงินตามมีตามเกิดแก่ลูกสะใภ้ เพื่อเป็นสินน้ำใจตอบแทน ส่วน การห่มผ้า นั้น จะทำเมื่อบังเกิดการป่วยไข้กับคนหนึ่งคนใดในหมู่บ้านหรือสาว เขาจะไปหาหมอห่มผ้า ซึ่งตามธรรมดามีหมอน้อย แสบทุกตำบลและหมู่บ้าน การห่มผ้ามีหมาก ๑ เชือก พลู ๑ มัด ใส่ในห่มผ้า หมอห่มเป็นผู้ถือ ในขณะที่ถือห่มผ้านี้ หมอห่มก็รำพันถ้อยคำต่างๆ เป็นต้นว่า การป่วยไข้นี้ ผิดคนใดเป็นต้นกระทำให้ป่วยไข้ จะมีผีปู่ ผีย่าก็ตี ผีตาต่อกี้ตี หรือผีพระยาแก้วก็ตี ผีพระยาพิชัยดาบหักก็ตี เมื่อต้องการกินหมู ขอให้ผ้าที่ถือนั้นไหว้ไปมา หมอรำพันยกย้ายด้วยการบนของกินแก่ผีไปเรื่อยๆ จนกว่าผ้านั้นจะไหว เมื่อผ้าไหวตอนที่หมอรำพัน ตรงกับผีอะไรแล้ว ผู้ป่วยก็จัดของนั้นไปเซ่นไหว้ผีตามความประสงค์ของผี แล้วค่อยหาหมอมารักษาพยาบาลกันไปตามเรื่อง^๒

นอกจากนี้ ในท้องที่อำเภอลับแล ยังมีการเที่ยวเตร่ของหนุ่มสาวก่อนที่จะแต่ง-

๑ หน่วยศึกษานิเทศก์จังหวัดอุดรดิตถ์, เรื่องเดิม.

๒ มลฑลเพชร, เรื่องเดิม, ๕๕-๕๖.

งานกันอีกด้วย คือตามระเบียบที่นิยมปฏิบัติกันในท้องที่อำเภอลับแลนั้น บรรดาหนุ่ม ๆ มักเที่ยวเตร่ในเวลากลางคืน เพราะเวลากลางวันเป็นเวลาทำงาน การออกเที่ยวเตร่ก็เป็นการพुकุญเกี่ยวพาราสีหญิงนั่นเอง ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า แอ่วสาว และการเที่ยวเตร่ของหนุ่มมักรวมกันไปเป็นหมู่ มีการขับซอและจ้อยไปด้วยทางไทยภาคกลาง เรียกว่าร้องเพลง การขับซอ หรือซอ และจ้อยนี้ ร้องเป็นภาษาลับแลไทยใต้ หาฟังเข้าใจยากเต็มที เมื่อถึงบ้านหญิงแล้วจึงแวะไปอู้กัน อู้คือการพุกุญเกี่ยว ฝ่ายหญิงเมื่อได้เวลาค่ำต้องรอหนุ่มหรือบ่าว การอยู่ค้ำของหญิงสาวเป็นการอยู่รออู้บ่าว แต่มีงานบ้านทำตามลำพัง เช่น ทอผ้า เย็บปักถักร้อย หรือหั่นหมาก เป็นต้น ส่วนผู้ใหญ่ระดับญาติ บิดามารดา มีธุระก็ไปธุระ หรือไม่ก็ไปเที่ยวให้พ้นไป หรือเข้านอนตามแต่ใจสมัคร ระยะเวลาเที่ยวนิยมให้อยู่ในระหว่าง ๒๔ นาฬิกา แต่ถ้าสนุกมากดังที่เรียกว่าม่วน จะถึงรุ่งสางก็ได้แล้วแต่รสของการสนทนาชักนำ^๑

จะเห็นได้ว่าในท้องที่อำเภอลับแลมีประเพณีก่อนการแต่งงาน และหลังการแต่งงานแตกต่างจากที่อื่น

ประเพณีงานบุญกองข้าวหลังฤดูเก็บเกี่ยว

เป็นประเพณีท้องถิ่น เฉพาะในท้องที่อำเภอปากท่า ในงานจะมีพิธีสู่ขวัญ และมีมหรสพต่างๆ เช่น รำวง และหมอลำ เป็นต้น ซึ่งทุกบ้านจะทำอย่างน้อยปีละครั้ง เพื่อเป็นสิริมงคล^๒

ประเพณีงานช่างประจำปี

เป็นประเพณีท้องถิ่น เฉพาะในท้องที่อำเภอปากท่าเช่นกัน จะทำพิธีกันในวันสงกรานต์ของแต่ละปี ความช่างชาวปากท่าและน้ำปาดจะพากันนำช่างของตมมาเข้าพิธีบวงสรวงสังเวद्यดวงวิญญาณของพญาปาด ซึ่งมีศาลอยู่หลังวัดโพธิ์เตี้ย ตำบลสองคอน ซึ่งเป็นแหล่งที่พญาปาดมาตั้งถิ่นฐานครั้งแรก ช่างที่ไปทำงานตามปางไม้ในต่างจังหวัด และอำเภอใกล้เคียง จะกลับมาในครั้งนี้อยู่กันเป็นช่างของพญาปาด เพราะถ้าได้ช่างใหม่มาถวายเจ้าของ

๑ เรื่องเดียวกัน, น. ๕๔

๒ คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน ฯ, เรื่องเดิม, น. ๒๕

จะต้องนำมาเข้าพิธีเป็นบริวารพญาปากเสียก่อน เมื่อแยกย้ายไปทำงานก็ต้องกลับมาพร้อมแท้พญาปากประจำปี ถ้าติงงานมาไม่ได้ก็ต้องนำเอาไก่อกับสุรามาสังเวยแทน

การเล่นพนเมืองต่างๆ

การเล่นพนเมืองปัจจุบันนี้มีเล่นกันน้อยลง เช่น การเล่น มอญซ่อนผ้า, ชวง-ชิงชัย ชักส้าว (ชักชะเยื่อ), เล่นมอม, วิ่งกระสอบ และ เล่นสระบัว เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าประเพณี และการเล่นพนเมืองในท้องที่จังหวัดอุตรดิตถ์ เหมือนกับทั้งภาคเหนือภาคอีสานและภาคกลาง เนื่องจากมีคนอพยพมาจากภาคเหนือ และภาคอีสานมาอยู่ในบางอำเภอของจังหวัดอุตรดิตถ์นั่นเอง แต่ประเพณีและการเล่นพนเมืองคงที่ใดกล่าวมาแล้ว บางประเพณี และการเล่นพนเมืองบางอย่างหาเล่นได้ยากแล้วในปัจจุบัน